

Öğrencilerde Empati Becerisini Geliştirme Temelli Bir Teknik Olarak Görsel Öykü: Örnek Uygulamalar

Yücel KABAPINAR¹, Eray TABAK², Batuhan
YAVUZ³

ÖZET

21. yüzyıl gençliğinin kişisel özelliklerini nitelerken genellikle kullanılan temel ifadelerden biri, “gençlerde yazının yerini görselliğin aldığı” olagelmektedir. Nitekim 2005 sonrası geliştirilen Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri Öğretim Programlarında tanımlanan becerilerden biri “görsel okuma” olmuştur. Yine görsel okuma gibi, “empati becerisi” de 2005 yılı öğretim programlarının tümünde kazandırılacak bir diğer beceri olarak yer bulmuştur. Özellikle günümüz toplumsal yapısı içerisinde empati pek çok sosyal, siyasal ve kültürel sorunun çözümünün ilacı gibi görülmektedir. Bu çerçevede “görsel öykü” olarak nitelenen ve ilk kez bu çalışmada uygulanan bu yaklaşım, “görsel okuma” ile “empati” becerilerini birleştirmeyi amaçlayan bir öğrenme öğretme süreci olarak görülmelidir. Bu araştırmanın amacı, “görsel öykü” yaklaşımı merkezli bir öğrenme sürecini planlamak, sınıf içinde uygulamak ve sonuçlarını ortaya koymaktır.

Araştırma nitel araştırma olup eylem araştırması desenine göre şekillenmiştir. Çalışma, İstanbul ili, Pendik ve Kağıthane ilçelerinde yer alan devlet okullarında gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya, 2 sınıf öğretmeni ile 3. sınıfa devam eden toplam 59 öğrenci katılmıştır. Çalışmanın veri toplama araçlarını “öğrenci çalışma yaprakları”, “sınıf içi kamera kaydı”, “öğrenci ön algı ve son algı anketi” ile “öğretmen günlükleri ve saha notları” oluşturmaktadır. Uygulama, Hayat Bilgisi Öğretim Programı içerisinde yer bulan “Ormanları korumak” ve “Çocuk hakları” adlı çalışma konuları ile gerçekleştirilmiştir. Her bir kazanım için 3'er ders saatinden toplamda 6 ders saati öğretim süreci planlanmıştır. Sınıf içinde gerçekleşen öğrenme süreci sonunda, öğrencilerin görece büyük bölümünün görsel öykülerde yer alan varlıklarla farklı düzeylerde empati kurabildiklerini göstermektedir. Görsel öykü öğrenme sürecinin çalışma yaprakları hazırlanan rubrikler (derecelendirme ölçekleri) çerçevesinde analiz edilmiştir. Öğrenci ön ve son algı anketi ile öğretmen günlükleri de nitel veri analiz yöntemlerinden içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmanın sonuçları öğrencilerin, sınıflarında ilk kez uygulanmasına karşın, görsel öykü öğretim sürecini büyük oranda yapabildiklerini ortaya koymaktadır. Yine öğrenciler, görsel öykünün sınıflarında uygulanması nedeniyle eğlendiklerini bu tarz etkinliklerin yeniden yapılmasını istediklerini ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Görsel öykü, empati, hayat Bilgisi, eylem araştırması

‘Visual Story’ as a Technique For Developing Empathy Skill in Students: Model Practices *

ABSTRACT

Students' addiction to visuals and unwillingness toward writing are generally listed among the features of the youth of the 21st century. Thereby visual reading has been included in instructional programme launched in 2005 by The Ministry of National Education in Turkey as a skill need to be developed in students. According to the new programme launched, students are expected to acquire empathy as a skill as well. These two skills could be integrated via visual story as it provides visual data such as photograph, video, caricatures on which students could work as well as it renders social issues or situations that invite students to empathize. In this regard, the aim of the present study is to design and evaluate a teaching intervention based on visual story.

The qualitative research paradigm was adopted in the study where action research was the main research design. The study groups were the students who are attending state schools located in Pendik and Kağıthane in Istanbul. 59 students and 2 elementary class teachers participated in the study. Students' worksheets, video records of the teaching intervention, pre and post perception questionnaire and teachers' diary were the main data collection tools. The visuals stories were designed in topics of “saving forests” and “child rights”. A three hours teaching intervention was planned and conducted for each topic studied. The rubrics which are assessment instruments used were prepared for analyzing students' responses to visual stories. The content analyses were benefitted in analyzing

¹ Prof. Dr. Marmara Üniversitesi, e-posta: ykabapinar@marmara.edu.tr

² Sınıf öğretmeni, MEB Şehit Öğretmen Bayram Yasemin Tekin İlkokulu, Tatvan, Bitlis

³ Sınıf öğretmeni, MEB Ziyapaşa İlkokulu, Kağıthane, İstanbul

qualitative data obtained via pre and post perception questionnaire and teachers' diaries. The classroom observations and results of analysis of the students written responses to worksheets revealed that the students could empathize with human beings in visual stories at different levels. The research findings also pointed out that the students could interpret visuals and draw conclusions out of visual story even though the teaching was novel to them. In the line of the research results it is possible to state that the students had fun during teaching process and would like to work with visual stories in different topics.

Key words: Visual story, empathy, life studies course, action research

1. Giriş

Günümüzde insanların yoğun iş hayatları, zorlu yaşam koşulları, kişinin kendine vakit ayıramaması gibi nedenlerden dolayı insanlarla iletişim kurmaya, karşısındaki kişiyi dinlemeye tahammülü azalmaktadır. Dolayısıyla bazı insanlar çevresine ve doğaya karşı daha duyarsız olmakta; zamanla, kaba, sert, bencil, anlayışsız ve kavgacı tutumlar geliştirebilmektedir. Bu durumun etkileri de en fazla çocuklarda görülmektedir. En güçlü olanın popüler olduğu, en zengin olanın baskın olduğu, farklı olanın, sessizce oturanın dışlandığı sınıf ortamlarının panzehri ise empati becerisi gibi görünmektedir. Empati kavramı, bir başkasının yaşadığı deneyimleri bir elbise gibi giyerek, onun duygularını anlama ve onun hakkında bilgi edinme olarak da ifade edilebilir. Empati, özdeşim ve bağlantı kurarak bir başka kişinin duygularını anlayabilme kapasitesi biçiminde doğuştan kazanılan bir kişilik özelliği olarak tanımlanır (Alligood, vd. 1998; Bennett, 1992'den aktaran Sağlamgöncü, 2016). Bir iletişim süreci olarak empati, karşı tarafın duygu ve düşüncelerini anlamak ve anladığını gösterebilme sürecidir (Kabapınar, 2015). Dökmen'e göre de empati, bir insanın kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (Dökmen, 1995). Tüm bunlardan yola çıkarak empatiyi bir formül ile ifade etmek gerekirse, 'bakmak + görmek + hissetmek + anlamak' olarak da özetlenebilir; bu sürecin sonunun da 'karşıdaki kişiye bedenen yardım/destek ya da sözlü olarak onun anlaşıldığının ifade edilmesi' ile bitmesi öngörülmektedir.

İnsan, sosyal bir varlıktır; bu sebeple yaşamının her döneminde başkalarıyla ilişki kurmak zorundadır. Empatik anlayış, günlük yaşamın önemli bir kısmında insanları birbirine yaklaştırmakta, iletişimi kuvvetlendirmekte ve dost edinmeyi kolaylaştırmaktadır. Günümüzde toplumların gelişmesi ve gelişimlerini koruyabilmeleri için eğitim, iş, ekonomi, devlet, hükümet, vatandaş etkili bir koordinasyon sağlayarak modern çağın toplumu olabilmeyi başarmalıdır. Gelişmiş bir toplum kurulabilmesi için temel şartlardan biri de olan fiziksel ve psikolojik açıdan sağlıklı bireylerin yetiştirilmesidir. Bu yetiştirme işinin en önemli ayağı da eğitimidir. Eğitim ile düşünen, sorgulayan, üreten, araştıran, tartışan bireyler yetiştirilmektedir. Bu süreçte etkili bir iletişimin kurulması çok önemlidir. Etkili iletişimin kurulmasında ise empati çok önemli bir yere sahiptir (Yüksel, 2004). Bütün bunların yanı sıra empati bireylerin günlük yaşamlarında kendinden farklı olan bireylerin görüşlerine, düşüncelerine saygılı ve hoşgörülü olmayı öğrenmeleri demokratik toplum yaratabilmek açısından oldukça önemlidir. Bu amaçla geliştirilen iletişim becerileri hem bireyin ve toplumun yaşamına zenginlik ve saygınlık getirecek, hem de kişilerarası sağlıklı ilişkiler oluşmasını sağlayacaktır. "Empati" ile "duyarlılık" önemli ölçüde birbirleriyle ilişkilidir. Duyarlı insanların başkalarının duygularını fark etme ve onlar gibi hissetme olasılığının fazla olduğu bilinmektedir. Empati, ilişkilerin, iletişimin artmasına ve çatışmaların çözüme kavuşmasına yardımcı olur. Empati ile ev ve iş hayatında başarılı olma şansı artmaktadır. Empati kişinin farklı olan ya da başka kültürden gelen insanlarla iyi geçinmesini sağlar (Pala, 2008).

Çocuklarla yapılan araştırmalarda da (Eisenberg, Fabes, 1990; Feschbach, 1982'den aktaran Yüksel, 2004) empatik becerisi yüksek olan çocukların kişisel ve sosyal uyumlarının, empatik becerisi düşük olan çocuklara göre daha olumlu olduğu saptanmıştır. Ayrıca saldırganlık düzeyi yüksek olan çocukların empatik beceri düzeylerinin düşük olduğu, yani saldırganlık ve empatik beceri arasında ters yönde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Çocuklara verilen empati eğitiminin saldırganlığı ve anti sosyal davranışı azalttığı, sosyal uyumu artırdığı da bulunmuştur (Roberts ve Strayer, 1996'dan aktaran Yüksel, 2004; Kabapınar, 2015), empatisi yüksek ve düşük olan çocukları karşılaştırdıkları araştırmalarında, empatik becerisi yüksek olan çocukların empatik becerisi düşük olan çocuklara göre işbirliği ve yardım etme davranışlarını göstermeye daha eğilimli olduklarını, arkadaşları tarafından daha çok kabul edildiklerini bulmuşlardır. Araştırmacılar bu bulgularına dayanarak empatinin, arkadaş ilişkilerinin düzenlenmesinde etkili bir role sahip olduğunu ileri sürmektedirler (Yüksel, 2004). Empati becerisinin çocuk hakları, engelli hakları, hayvan ve doğa sevgisi, gibi konularda duyarlılık ve farkındalık kazandırabileceği düşünülmektedir.

Teknolojik gelişmelerin hızla yayılması ve bilginin her an ulaşılabilir olması ülkelerin sanayisine, siyasetine, sanatına, eğitimine kısaca bütün sistemlerine etki etmiştir. Bu etkilerin de bir sonucu olarak 'zamane çocuklarının' uzun metinler yerine grafiklerden, fotoğraflardan, seslerden, videolardan, afişlerden ve çeşitli görsellerden öğrenmesi daha hızlı gerçekleşmektedir. Bu durumdan hareketle 2005 yılı sonrası İlköğretim Türkçe Öğretim Programı'na "Görsel Okuma" alanı da eklenmiştir. Görsel, görme duyu organımızla algılayabildiğimiz her şeydir. Grafik, tablo, fotoğraf, resim, afiş, karikatür, heykel, çizelge, poster, emoji, kavram haritaları, maketler, modeller, gerçek nesnelere birer görsel örnekleridir. Eğitim de bu görseller sıkça kullanılmaktadır. Görsel okuma; resim, kroki, grafik, sembol, şekil, renk gibi görsellerle, doğa ile sosyal olayları okuma anlama, yorumlama ve zihinde yapılandırma sürecidir. Öğrenciler dinleme ve okumada olduğu kadar gözleyerek de bilgiler ve düşünceler edinirler (Güneş, 2013; Kabapınar, Sağlamgöncü, 2018).

Tarihsel süreç açısından ele alındığında günümüzden yirmi bin yıl önce şu anda Fransa sınırlarında bulunan Lascaux mağaralarında insanlığın ilk resimleri çizilmiştir. O tarihten sonra IV. yüzyılda (M.Ö) Sümer ve Akadlarda yazının ilk denemelerine kadar insanoğlu resimler, göstergeler ve tasvirler aracılığıyla mesaj iletmenin sayısız yolunu bulmuş ve deyim yerindeyse görseli okuyarak ve yazarak görsel bir iletişim dili oluşturmuşlardır (Tanrıverdi, Apak, 2013). İletişim amaçlı kullanılan bu görseller başta Mısır olmak üzere birçok dünya uygarlıklarında zamanla yazı diline dönüştürülmüştür. Kısacası görsel okuma insanlığın her döneminde olmuştur. Günümüzdeki teknolojik gelişmeler sayesinde insanlar fazlaca görsel bombardımanına tutulmaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre "Çağımızda, sıradan bir çocuk altı yaşından on sekiz yaşına gelene kadar, 16.000 saat televizyon seyretmekte; radyo, CD ve İpod dinleyerek 4.000 saat geçirmekte, 8.000 saatini bilgisayar karşısında harcamakta ve birkaç bin saatini de sinemada tüketmektedir" (Sanders, 1999, s.135, Akt. Sağlamgöncü, 2016)" Bu bağlamda düşünüldüğünde görseli okuma ve anlama değer kazanmıştır.

Görsel okuryazarlık kavramı ilk defa 1960'lı yılların sonunda ortaya çıkmıştır. İlk tanım Debes (1968) tarafından yapılmıştır: "...Görsel okuryazarlık, insanın görme duyusunu kullanarak geliştirdiği bir dizi görme yeterliliğine verilen isimdir. Bu yeterliliklerin gelişimi, öğrenme için temel teşkil eder. Bu yeterliliklere sahip olan kişinin; görsel hareketleri, nesnelere, sembolleri ve çevresindeki diğer şeyleri ayırt etme ve yorumlama becerilerini geliştirmiştir. Bu yeterliliklerin yaratıcı bir şekilde kullanılması ile insan başkalarıyla daha etkili bir iletişim kurar ve görsel iletişimi daha iyi kullanır" (Sanalan, Sülün ve Çoban, 2007).

Çağın temel gereksinimlerinden biri hâline gelen çoklu okuryazarlık içerisinde yer alan okuryazarlık türlerinden birisi de görsel okuryazarlıktır. Çünkü dünyamızda gün geçtikçe

görsellerin yeri ve önemi daha da artmakta ve insanların görsellerle ilişkisi hiç olmadığı kadar yoğunlaşmaktadır. Görsellerle etkileşimin bu denli yaşandığı çağda görselleri anlamak ve anlatmak için geleneksel okuryazarlık eğitimi yetersiz kalmakta ve bu ihtiyacın giderilmesi için görsel okuryazarlık eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç doğrultusunda görsel okuryazarlık bir araştırma ve öğretim alanı olarak gittikçe önem kazanmaktadır (Göçer, Tabak, 2012). Görsel okuma ve görsel sunu öğrenme alanı, dünyada daha çok “Görsel Okuryazarlık” olarak bilinmektedir.

Bu aşamada “empati” ve “görsel okuma” kavramlarının öğretim programlarında nasıl yer aldığı incelenmelidir. Bilindiği üzere, toplumda bir değişim ve duyarlılık oluşturabilmenin ilk yolu yine sınıftan geçmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğü zaman, 2005 yılı İlköğretim Programları değişimi sürecinde empati becerisinin öğrencilerde geliştirilecek beceriler arasında sayılması bu sebeple büyük önem taşımakta idi. Beceri öğrencilerde, öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetlerdir. Geliştirilmesi ve yaşama aktarılması beklenen bu becerilerden biri de empati becerisidir. Empati becerisinin alt kazanımları şunlardır:

- Kendisini karşısındakinin yerine koyma,
- Olaylara karşısındakinin bakış açısıyla bakma,
- Kendisini yerine koyduğu kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlama, hissetme ve karşısındakine iletme,
- Dönemin şartlarına uygun olarak geçmişteki insanların düşünce, amaç ve duygularını anlama (Tarihsel Empati) (MEB, 2005)

Buna karşılık 2017 yılında yayınlanan güncel Hayat Bilgisi Dersi İlköğretim Programı’nda ise empati becerisi öğrencilerde geliştirilecek beceriler arasında yer almamaktadır. Bu son durumun çok da olumlu olduğu düşünülmemektedir. 2017 Hayat Bilgisi Programı’nın bütününde empati kavramı sadece 2 kazanımın açıklamalar kısmında şöyle geçmektedir; “İhtiyaçlarını, isteklerini, olaylar karşısındaki duygularını, düşüncelerini ve itirazlarını nezaket kuralları çerçevesinde empatik bir dille ifade etmenin gerekliliği vurgulanır” ile “Odasını, çalışma masasını, oyuncaklarını, giysilerini temiz ve düzenli tutmanın gerekliliği empatik bir dille açıklanır” (MEB, 2017, s.19). Buna karşılık Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda ise empati becerisi, “kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme” ve “öz denetim” ile birlikte öğrencilerde geliştirilmesi planlanan 26 beceriden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim alanında yaşanan gelişmelerin başında, değişen dünyanın ihtiyaçlarına cevap verebilecek eğitim programları yer almaktadır. Bu amaçla 2005 yılında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), ilköğretim programlarını yeniden düzenlemiştir. İlköğretim 1-5. Sınıflar Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda ilk defa “Görsel Okuma ve Görsel Sunu” adı altında ayrı bir öğrenme alanına yer verilmiştir (MEB, 2009: 11). Sonradan yapılan bir değişiklikle görsel okuma ve görsel sunu diğer öğrenme alanlarının içine yerleştirilmiştir. Bu durum da, görsel okuryazarlık eğitiminin sadece Türkçe dersinde değil bütün derslerde verilmesinin beklendiğini göstermektedir. Nitekim 2005 yılı Öğretim Programı’na göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitaplarında da görsel okuma becerisi sıklıkla öğretmen ve öğrencilerin karşısına çıkmıştır. Hayat Bilgisi ders kitabından alınan ve görsel okumayı ön plana çıkaran bir örneğe aşağıda yer verilmiştir (Karabıyık, 2005).

Şekil 1. Hayat Bilgisi ders kitabında geçen "Nasıl Davranmalıyız" isimli konu

Yukarıdaki örnekte de görüleceği üzere, Hayat Bilgisi ders kitaplarında salt yazılı metinler yoktur. "Nasıl Davranmalıyız" adlı başlığı taşıyan konuda olumlu ve olumsuz davranışlar görülmektedir. Öğretmen sınıfta soracağı ahlaki, düşünsel ve empatik sorularla, öğrencilerin olumlu ve olumsuz davranışların ne olduğunu saptamasını isteyecek, kavramların anlamlarını irdetecek, kuralların neler olması gerektiğini ifade etmesini sağlayacaktır. Bu anlamda böylesi görseller, yazının arasına serpiştirilip okumayı kolaylaştıran dekoratif görseller gibi işlev görmemektedir. Tam tersine bu görsellerin 'okunması' gerekmekte, anlamların ortaya çıkarılması istenmektedir. Dolayısıyla bu Hayat Bilgisi sayfaları, aslında sınıfta kullanılacak 40 ya da 80 dakikalık temel öğretme/öğrenme materyalleridir.

Bu çalışmada iki temel kavram vardır; bu kavramlar "empati" ile "görsel okuma"dır. Empatinin bir beceri olarak öğrencilerde geliştirilmesinde kullanılabilir çok çeşitli yöntem ve teknikler bulunmaktadır (Kabapınar, 2014; Kabapınar, 2019). Eğitici drama (Önder, 2015), özellikle sosyal ve içsel zeka bağlamlarında Çoklu Zeka Teorisi (Üstündağ Şener, 2015), örnek olay (Kabapınar, 2019), Kanıt Temelli Sosyal Bilgiler ve Tarih öğretimi ve Sözlü Tarih çerçevesinde tarihsel empati (Karabağ, 2015; Kabapınar, 2019) karşımıza çıkan empati becerisini geliştirme temelli yöntem ve tekniklerden bazılarıdır. Nitekim "Duygu küpü, Duygu hikayeleri, Hislerin sesi, Mutlu-üzgün yüzler" (Yıldız Demirtaş, Ekinci Vural, 2015a) gibi duyguları tanımayı amaçlayan etkinlikler ile "Birlikte öğrenme, Eş zamanlı yuvarlak masa, Gezin-konuş, Problem zarfı" gibi "İşbirlikli Öğrenme" teknikleri (Yıldız Demirtaş, 2015b) de öğrencide empati becerisini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, sosyal empati çalışmalarını uygulamaya konulacak pek çok teknikten biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada ise bunlardan farklı olarak uygulanan teknik "görsel öykü" olmuştur. Görsel öykü tekniği, konu ile ilgili görsellerin (fotoğraf, karikatür, resim) ve videoların belli bir mantıksal sıra içerisinde sunularak çocuklarda tıpkı bir öyküdeymiş hissi yaratılması ve bu bağlamda konunun sorularla irdelenerek işlenmesidir. Görsel öyküde işlenen konuya ilişkin 8-10 görselin varlığı önemlidir. Yaklaşımın uygulanması sürecinde, öğrencilere, empatik, ahlaki ve düşünsel sorular yöneltilir. Sorular sorulurken öğrenciler tarafından verilen cevaplar için yönlendirme yapılmaz. Öğretmenin doğru ya da yanlış gibi değerlendirmeler yapmaması umulur. Etkinlik sırasında öğrencilere her görselde özellikle yaşadıkları/hissettikleri duygular sorulur ve açıklaması beklenir (Kabapınar, 2019). Görsel öykü ile ilgili ifade edilebilecek diğer

bir boyut ise, kullanım kolaylığı ve maliyet azlığıdır. Bu anlamda Sınıf, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri, interneti olan bir ortamda 5-6 dakikalık bir çabayla görselleri bir araya getirebilir ve bu uygulamayı masraf olmadan her türlü okul koşullarında rahatlıkla gerçekleştirebilirler. Nitekim görsel öykü ile ilgili benzer bir çalışmayı Doğanay, Şanlı Urfa'daki bir ilkokulda 3. sınıf öğrencileri ile Hayat Bilgisi dersinde gerçekleştirmiştir. Çoğunun ana dili Arapça olan öğrenciler, dil engeline rağmen, görsel öykü ile ilgili çalışmalara keyifle katılmışlar ve dersin kazanımlarına büyük oranda ulaşmışlardır. Yine Doğanay, öğrencilerin büyük bölümünün 6 kazanımı içeren görece uzun süreli bir çalışma ile empati becerilerinde gelişme olduğunu ortaya koymuştur (Doğanay, 2019).

2. Amaç

Bu çerçevede araştırmanın amacı, Hayat Bilgisi dersinde kullanılan görsel öykü öğretim tekniğinin sınıf içi uygulamalarının etkililiğini saptamak ve sürece ilişkin katılımcıların görüşlerinin incelenmesidir. Bu amaca paralel olarak araştırma soruları aşağıdaki gibidir;

- Öğrencilerin görsel öykü empati öğretimi sürecinde oluşturdukları ürünlerin niteliği nasıldır?
- Öğrencilerin empati kavramına ilişkin ön ve son algı anketi sürecindeki değişimleri nasıldır?

3. Yöntem

Araştırma nitel bir araştırma olup eylem araştırması modeli ile desenlenmiştir. Eylem araştırmasının “teknik/bilimsel/işbirlikçi”, “uygulama/karşılıklı işbirliği/tartışma odaklı” ve “özgürleştirici/geliştirici/eleştirel” olmak üzere üç türü tanımlanmaktadır. Bu eylem araştırması türlerinin hedefleri dikkate alındığında, bu çalışmada “özgürleştirici/geliştirici/eleştirel eylem araştırması” modelinin benimsenmesi uygun bulunmuştur. Özgürleştirici/geliştirici/eleştirel eylem araştırması, araştırmacının eleştirel bir bakış açısı kazanmasını ve bu süreçte yeni bilgi, beceri ve deneyimlerle donanmasını amaçlamaktadır. (Beyhan, 2013, s.75; Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.297).

Araştırmanın çalışma grubunu, İstanbul ili Pendik ve Kağıthane ilçelerindeki iki devlet okulunun 3. sınıfına devam eden 59 (31 kız, 28 erkek) öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesi aşamasında “amaçlı örnekleme” tercih edilmiştir. Amaçlı örnekleme, araştırmacıya seçilen durumlarda derinlemesine çalışma, zengin bilgi edinme ve olaylara/olgulara detaylı açıklamalar getirme imkânı sunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.118). Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme tercih edilmiştir. Ölçüt örnekleme, hâlihazırda mevcut olan veya araştırmacı tarafından sonradan belirlenmiş ölçütlere uyan durumların çalışmaya dâhil edilmesiyle gerçekleştirilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.122). “Görsel öykü temelli öğrenme anlayışı” temelinde hazırlanan “Orman Yangını” ve “Çocuk Hakları” konuları, öğrencilerle toplam 6 ders saati süresince işlenmiştir. Geliştirilen öğretim materyallerinin geçerliliğini artırma adına iki akademisyen ve iki sınıf öğretmeninden görüş alınmış ve materyallere son hali verilmiştir.

Dersin işlenmesinden önce ve sonraki birer ders saatinde, öğrencilere 4 sorudan oluşan ön algı ve 7 sorudan oluşan son algı anketi uygulanmıştır. Ön testte sorulan 4 soru aynen son testte de kullanılmıştır. Ön ve son testin geçerliliğini artırma adına iki akademisyenden görüş alınmıştır. Bunlardan başka son teste öğrencilerin etkinlikler sürecine ilişkin duygu ve düşüncelerini

ortaya koymayı amaçlayan 3 soru daha eklenmiştir. Bunlardan başka veri toplama araçları olarak, öğrencilerle gerçekleştirilen etkinliklerin çalışma yaprakları, araştırmacı günlüğü ile ses kaydına alınan sınıf içi iletişim süreci oluşturmaktadır. Öğrenci ürünleri oluşturulan derecelendirme ölçekleri (rubrikler) işe koşularak analiz edilmiştir. Kullanılan rubriklerin temel ölçütleri, Bulgular başlığı altındaki tablolardan hemen önce açıklanmıştır. Ön ve son algı anketleri ile diğer veri toplama araçlarına, nitel veri analiz yöntemlerinden içerik analizi uygulanmıştır. İki araştırmacının birlikte yaptıkları analiz sonuçları, üçüncü araştırmacı tarafından da incelenmiş ve ortak kararlar ile analiz nihai karara bağlanmıştır. Bu çerçevede belirli kategori ve kodlara göre analiz edilen ham veriler nicelleştirilmiş ve tablolar halinde sunulmuştur. Sözelimi, öğrencilerin ön ve son algı anketine verdikleri yanıtlar eşleştirilmiş ve aynı soruya verdikleri yanıtları analize tabi tutularak öğrenme süreci sonrasındaki öğrencilerin algı değişimi saptanmaya çalışılmıştır. Empati çalışma yapraklarına ve öğrenme sürecine ilişkin detaylar İşlem Basamakları'nda açıklanmıştır.

3.1. İşlem Basamakları (Öğrenme-Öğretme Süreci)

Çalışma, Hayat Bilgisi dersinde gerçekleştirilmiş olup görsel öykü yaklaşımı ile doğrudan ilişkisi olan “Ormanların Korunması” ve “Çocuk Hakları” konuları seçilmiştir. Ormanların korunması ile ilgili iki kazanım seçilmiştir. Seçilen kazanımlar programda şöyle yer almaktadır; “ İnsan yaşamı açısından bitki ve hayvanların önemini kavrar ve doğa ve çevreyi koruma konusunda sorumluluk alır.” (MEB, 2017) Çocuk hakları konusu ise var olan öğretim programlarındaki kazanımlardan bağımsız olarak görsel öykünün işlevselliğini ortaya koymak amacıyla işlenmiştir. Çalışma süresi, ön ve son algı anketi dâhil toplam 8 ders saati sürmüştür. Orman Yangınları konusu, ön algı anketi ile başlayıp orman fotoğraflarıyla ve ağaçların büyüme evresiyle ilgili bir video kesitinin izlendiği, Çocuk Hakları konusu da ön algı anketi ile başlayıp bazı çocuk haklarını çağrıştıran görsellerin gösterildiği dersle devam etmiştir. Öğrencilere, fotoğraflar ve afişlerden oluşan görseller gösterilmiş ve kısa videolar da izlettirilmiştir. Görsellerin etkisini artırmak adına kuş, ırmak, yangın ve itfaiye sesleri gibi sesler de fotoğraflara eşlik etmiştir. Aşağıda “Ormanların korunması” ve “Çocuk hakları” ile ilgili olarak hazırlanan görsel öykü materyallerinden bazı kesitlere yer verilmiştir.

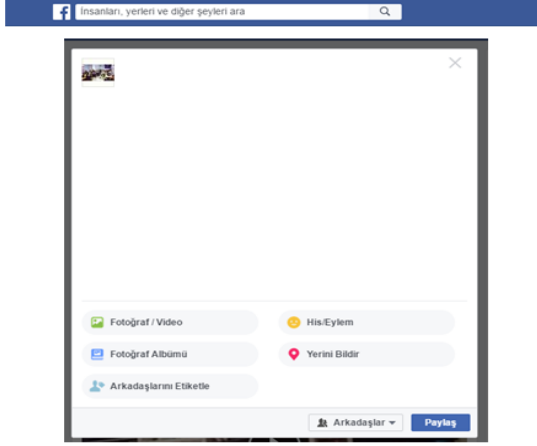
Şekil 2. Konu 1: Ormanların Korunması Konulu Görsel Öykü'den bir kesit

Yukarıdaki fotoğraflar incelendiğinde, bu görsel öykünün üç basamaktan oluştuğu anlaşılacaktır. Bunlardan birinci basamak, “orman ve huzuru” temsil etmektedir. İkinci basamak ise, küçük bir dikkatsizliğin ortaya çıkardığı orman yangını ve “yok oluşu” simgelemektedir. Son basamak ise, umudun devam ettiği, iyi insanların yeşili ve ağacı kurtarmak için nasıl çabaladığını göstermektedir ki, bu basamağın adına da “iyilik ve umut” adı verilebilir. Bu fotoğraflar incelenirken, öğrencilere 1 dakika 15 saniyelik bir video da izletilmiştir. Orman yangınının başlangıç aşamalarındaki fotoğraflar gündemde iken izletilen bu video, bir fidanın ağaca dönüşmesi ve yaklaşık 140 yaşına dek olan ‘yaşam/büyüme serüveni’ni anlatmaktadır. Bunun ardından öğrencilere “140 yaşındaki bu ağaç bir orman yangını sırasında sizce kaç dakikada tamamen yanar?” sorusu sorulmuştur. Çeşitli dakika tahminlerinin ardından yaklaşık 30 dakikada ağacın tamamen yanacağı noktasında sınıfça uzlaşılmıştır. Bir yandan 140 yıl, diğer yandan ise 30 dakikanın nasıl zıt iki zaman dilimi olduğu tartışılmıştır.

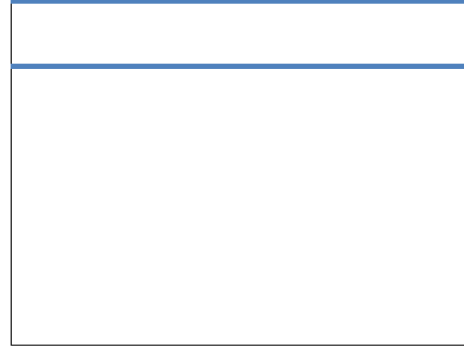
Bazı fotoğrafların ve videoların ardından da öğrencilere hem düşünsel hem de duygularını irdeleme temelli empati merkezli sorular sorulmuş ve öğrencilerin görüşleri alınmıştır. Görsellerin gösterilmesinin ve soruların sorulmasının ardından sıra, konu ile ilgili yan etkinliklerin sınıfta gerçekleştirilmesine gelmiştir. Orman Yangını temalı bu konunun işlenmesi sürecinde gerçekleştirilen iki etkinliğe aşağıda yer verilmiştir.

Orman Yangınları Etkinlikleri

1) Yangını çıkaran kişi sizsiniz ve Facebook duvarına bu durumda ilgili bir yazı yazacak olsaydınız neler yazardınız? Aşağıdaki Facebook duvarınıza yazınız.

2-A) Aşağıdaki alana şöyle bir afiş hazırla ki insanlar doğayı koruması gerektiğini anlansınlar. Afişin üst kısmındaki cizgilerle yazılmış alana sloganınızı yazmayı unutmayın.

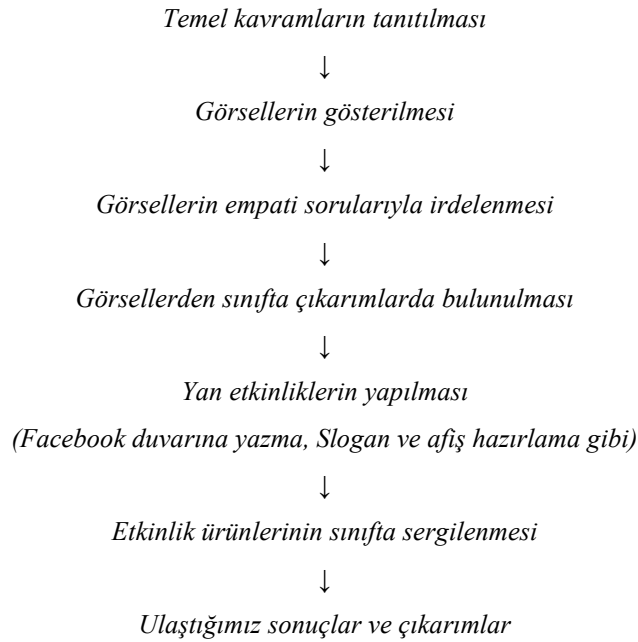

2-B) Afiş ve sloganınızı açıklayınız.

.....
.....
.....

Şekil 3. Uygulama etkinlik örneklerine ilişkin görseller

Yukarıdaki etkinliklerin ilkinde öğrencilerin kendilerini orman yangınına çıkaran kişi yerine koymaları ve Facebook duvarlarına oluşan durumla ilgili duygu ve düşüncelerini yazmaları istenmiştir. Diğer etkinlikte ise öğrencilerin ormanı koruma düşüncesi çerçevesinde görsel ve slogandan oluşan bir afiş tasarımları ve afişin altına da afiş ve sloganı açıklamaları istenmiştir. Bu etkinlikler geliştirilen derecelendirme ölçeği (rubrik) kullanılarak analiz edilmiştir. Öğrenciler tarafından oluşturulan bu etkinlik ürünlerinin çoğu sınıfta arkadaşlarına sergilenmiş ve öğrencilerin temel mesaj ve bakış açılarının neler olduğu sınıfta tartışılmıştır. Dersin bitimine yakın tüm öğrenme süreçlerinde elde ettikleri bakış açısı çerçevesinde öğrencilerin ne gibi sonuçlar çıkardıkları da sınıf tahtasına özetlenerek yazılmıştır. Öğrenme sürecinin bütünüün özeti aşağıdaki şema gibidir.

Benzer amaçlar çerçevesinde araştırmada kullanılan ikinci görsel öykünün konusunu da “Çocuk hakları” konusu oluşturmuştur. Bu çerçevede öğrenme sürecinde kullanılan görsel öykünün fotoğraflarından bir bölümüne aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 4. Konu 2: Çocuk Hakları Konulu Görsel Öykü'den bir kesit

Görece en bilinen ve en önemli çocuk haklarına ilişkin görseller bir araya getirilmiş ve bir öğrenme-öğretme süreci oluşturulmuştur. Görseller, çocuk haklarından “eğitim alma hakkı”, “oyun oynama hakkı”, “çalıştırılmama hakkı”, “sevgi, ilgi görme hakkı” ile “şiddete karşı korunma hakkı” gibi hakların işe koşulduğunu ortaya koymaktadır. Sınırlılıklar nedeniyle bu çalışmada sadece “Ormanların korunması” ile ilgili çalışmanın sonuçlarına yer verilecektir.

4. Bulgular ve Yorum

4.1. Öğrencilerin görsel öykü empati öğretimi sürecinde oluşturdukları ürünlerin niteliği nasıldır?

Aşağıda, sınırlılıklar nedeniyle, görsel empati uygulama sürecinde sınıfta oluşan iletişimin sadece bir bölümüne yer verilmiştir. Bu sürecin, “Görsellerin empati sorularıyla irdelenmesi” ve “Görsellerden sınıfta çıkarımda bulunulması” basamaklarına ilişkin kullanılan görseller ve görsellere ilişkin sınıf içi diyalog örnekleri sunulmuştur.

Şekil 5. Sınıf içi iletişimden bir kesit

Öğretmen: Bu fotoğraftaki ormanda gezdiğimizizi hayal edelim. Neler hissediyorsunuz?

Ö1: Bu fotoğraflar bana yeşilliği doğallığı anımsatıyor.

Öğretmen: Peki nasıl hissedersin kendini?

Ö1: Mutlu hissederim çünkü burada bir sürü ağaç var ve hiçbiri de kesilmiyor. Her yerde çiçekler çok güzel.

Ö7: Çok sessiz çok güzel bir yer. Orada istediğimiz şeyleri yapabiliriz mesela bir masamız olsa yemek yeriz, ödev yaparız. Bir şeyler yaparız.

Ö21: Mutlu olurum çünkü her taraf sessiz hiç kimse yok ve her tarafım yeşillik olduğu için hep oralarda gezerim. Başka hiçbir yerlere gitmem.

Öğretmen: Bu fotoğraflarda neler dikkatinizi çekti?

Ö14: Her yerde doğayla ilgili şeyler olması hiç teknolojik şeyler olmaması

Ö5: Sesler.

Öğretmen: Peki neler hissettirdi?

Ö20: Mutluluk.

Öğretmen: Şuradaki kulübenin penceresinden dışarıya baktığımızı düşünün neler hissederdiniz?

Ö12: Çok mutlu hissedirdim ve oradan hiç ayrılmazdım.

Öğretmen: Böyle bir yerde ne kadar kalmak isterdiniz?

Ö7: Ömrüm boyunca.

Öğretmen: Neden?

Ö7: Çünkü dere var. Gezerdim orada.

Ö18: Ben de çok kalmak isterdim.

Ö28: Çok kalmak isterdim çünkü ağaçlar kesilmiyor. Hep yeşillik var ve dere de akıyor.

Öğrencilere, kendilerine sunulan fotoğraflar için “Bu fotoğraftaki ormanda gezdiğimizizi hayal edelim. Neler hissedersiniz?” sorusu ile başlangıç yapılmakta ve duygu temelli sorularla devam edilmektedir. Burada ormanın önemi öğrencilerde hissettirilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerde oluşan duygular da “yeşillik, doğallık, mutluluk, güzellik, sessizlik, teknolojinin olmaması, ayrılmak istememe” olarak ifade edilmiştir. Bu başlangıcın ardından ormanda durum değişmektedir. Çünkü artık ormanda yangın başlamıştır. Orman cayır cayır yanmaktadır. Buna ilişkin fotoğraflar ve sınıfta oluşturduğu iletişim kesiti aşağıdaki gibidir.

Şekil 6. Sınıf içi iletişim kesiti 2

Öğretmen: Alevlerin yaklaşmakta olduğu ağacın yerinde olsaydın *neler hissederdiniz?*

Ö30: Acı hissederdim.

Ö2: Üzgün hissedirdim çünkü dağ yanıyor.

Öğretmen: Uzaktan bu yangını gören birisi olarak *neler yapmamız gerekiyor?*

Ö5: İtfaiyeye haber verebiliriz.

Ö22: Yanımızda su varsa dökerdik sonra itfaiyeyi arardım.

Öğretmen: Peki başka nereyi arayabiliriz?

Ö18: Ambulansı da arayabiliriz çünkü sadece ağaçlar değil yakında insanlar da olabilir.

Ö10: Jandarmayı arayabiliriz.

Yukarıdaki ifadeler hem duygu hem düşünce temelli çıkarımlarda bulunulduğunu göstermektedir. Acı hissetme ve üzgün hissetme duygusal boyutta bakışı simgelerken duruma uygun olarak da itfaiyeye haber verme, yanındaki suyu dökme, ambulansı ve jandarmayı arama gibi düşünce ürünü sonuçlar da öğrenciler tarafından türetilmiştir. Devam eden öğretim sürecinde ise yangın sonrasına ait bir fotoğrafa yer verilmektedir. Yangın kısa zaman önce sönmüştür ancak hala dumanlar da görülebilmektedir. Bu duruma ilişkin sınıf içi iletişim kesiti de aşağıda sunulmuştur.

Şekil 7. Sınıf içi iletişim kesiti örneği

Öğrenciler: (Fotoğrafı gördüklerinde) Aaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaa.

Öğretmen: Şuradaki toprakta yuvası olan bir karınca olsaydınız *neler hissederdiniz?*

Ö7: Keşke yakmasalardı.

Ö11: Üzülürdüm çünkü yuvam yanmış.

Ö5: Öğretmenim sadece yuvamız yanmadı. Yuvamız yandı evsiz kaldık ayrıca o yuvada sadece biz tek yaşamıyoruz orada ailemiz, arkadaşlarımız da varsa onlar da öldü.

Ö4: İki duygu yaşadım. Üzülür ve sinirlenirdim. Üzülmemin duygusu hem evim yanmış sinirlenmemin duygusu ise hep benim evimi yaktıkları için insanlara sinirlenirdim.

Öğretmen: Şimdi *başka bir hayvanın yerine koyacağız kendimizi*. Şuradaki ağaçta bir arı kovanının kraliçe arısı olduğunuzu varsayalım. Biliyorsunuz kraliçe arı bütün kovandan sorumludur. Aileniz için *neler hissederdiniz? Neler yapardınız?*

Ö9: Çok üzülürüm. Annem babam gitti onlarsız kaldım çok üzülürüm çünkü tek kaldım.

Ö27: Üzüntü ve mutsuzluk.

Öğretmen: Nedenini de söyle lütfen.

Ö19: Çünkü vicdansız insanlar çöplerini bıraktığı için orman yandı ve ailem de öldü.

Ö24: Üzülürüm çünkü ailem öldü ve sağ kalan arılarımı alıp intikamımı almaya giderdim.

Öğretmen: Peki konuşabilen *bir arı olsaydın* yangını çıkaran kişiye *neler söylemek istersin?*

Ö15: Derdim ki niye ormanı yaktın. Ne güzel bütün hayvanlar yaşıyorduk artık bütün hayvanların aileleri hep öldü. Bizim hayatımız da tehlikede Niye yapıyorsun böyle bize; yaktın ormanı derdim.

İletişim kesiti incelendiğinde, öğrencilerin duygu ve düşünce boyutunda olayın sonuçlarını ve ormanda yaşayan canlıların durumlarını kavrayabildikleri görülmektedir. Hatta o canlıların yerine geçerek “Derdim ki niye ormanı yaktın. Ne güzel bütün hayvanlar yaşıyorduk artık bütün hayvanların aileleri hep öldü. Bizim hayatımız da tehlikede Niye yapıyorsun böyle bize, yaktın ormanı derdim” gibi çocuksu ifadelerle durumu açıklayabildikleri anlaşılmaktadır. Sınıf içinde gerçekleştirilen iletişim sürecinin ardından öğrencilerle yangınların korunması konusu temelinde “yan etkinliklerin gerçekleştirilmesi” basamağına geçilmiştir. Bu çerçevede aşağıda gerçekleştirilen 2 etkinliğe ve analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

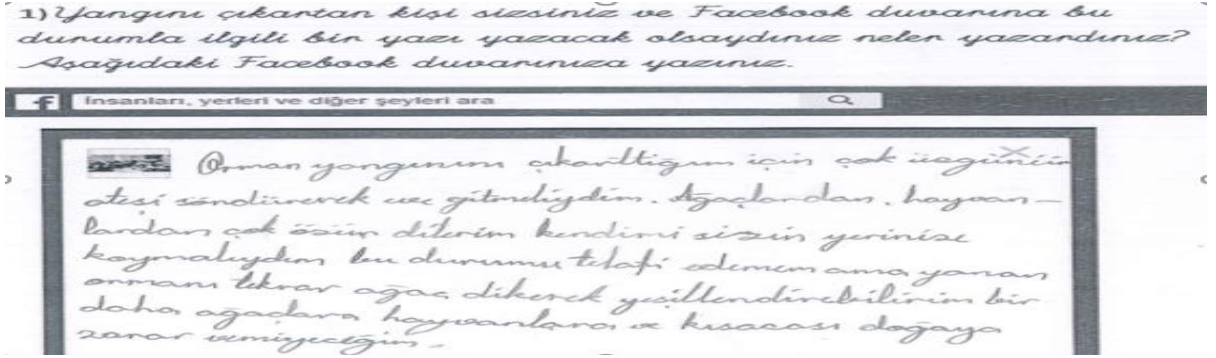
Etkinlik 1: Facebook duvarına yazma

Bu etkinlikte “Yangını çıkartan kişi sizsiniz ve Facebook duvarına bu durumla ilgili bir yazı yazacak olsaydınız neler yazardınız? Aşağıdaki Facebook duvarınıza yazınız” yönergesi verilmiştir. Öğrencilerin sınıfta gerçekleştirdikleri etkinlikler saptanan ölçütlere göre incelenmiş ve etkinliklerin niteliklerine ilişkin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda sergilenmiştir. Bu etkinliğin değerlendirilmesinde işe koşulan ölçütler, “kendisini yangın çıkaran kişi yerine koyması”, “bağlama ilişkin durum/olay oluşturması” “bağlama ilişkin duygu ve düşüncelerini ifade etmesi”, “pişmanlık ifadelerinde bulunması” ve “çözüm önerisini sunması” olmuştur. Bu ölçütler çerçevesinde yapılan değerlendirmelerin sonuçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 1. Orman Yangınları: “Facebook Duvarı” Etkinliğinin Analizi

Çok Nitelikli	Nitelikli	Ortalama	Geliştirilmeli	Boş/ Anlamsız	Toplam öğrenci
13	4	11	3	2	33

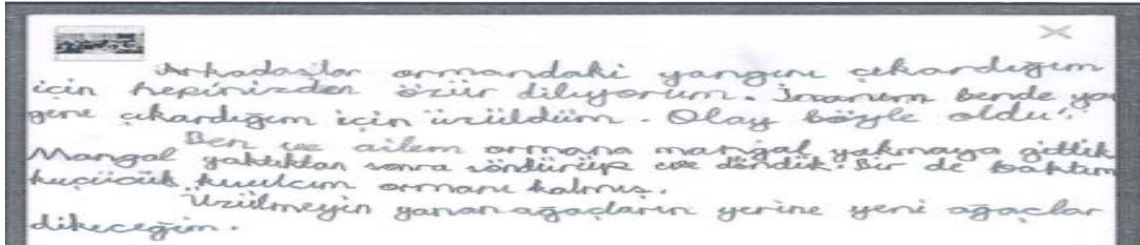
Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, öğrenci ürünlerinden 13’ü “çok nitelikli”, 4’ü “nitelikli”, 11’i “ortalama” olarak değerlendirilirken 3’ü “geliştirilmeli”, 2’si ise “boş ya da anlamsız” olarak değerlendirilmiştir. Öğrenciler ilk kez gerçekleştirdikleri bir çalışma için kendi içlerinde anlamlı ürünler oluşturmuşlardır denilebilir. Aşağıda bu ürünlerden ikisine yer verilmiştir. Öğrencilerin el yazısının okunmasında oluşabilecek zorluklar nedeniyle öğrenci ürünlerinin alt kısmına öğrencilerin yazdıkları “Metin” başlığı ile tekrar yazılmıştır.

Şekil 8. Ö5'in Etkinliğe İlişkin Cevabı

Metin: Orman yangınını çıkarttığım için çok üzgünüm ateşi söndürerek eve gitmeliydim. Ağaçlardan, hayvanlardan çok özür dilerim kendimi sizin yerinize koymalıydım bu durumu telafi edemem ama yanan ormanı tekrar ağaç dikerek yeşillendirebilirim bir daha ağaçlara hayvanlara ve kısacası doğaya zarar vermeyeceğim.

Yukarıdaki yazılanlardan da görüleceği üzere Ö5, kendisini o kişinin yerine koymuştur; çünkü o kişi imiş gibi duygu ve düşüncelerini yazabilmiştir (kendimi sizin yerinize koymalıydım). Yine verilen etkinlik bağlamına uygun bir durum oluşturmuştur (ateşi söndürmeden eve gitmek gibi). Yine Ö5, duygu ve düşüncelerini ifade etmekte ve pişmanlık ifadelerinde de bulunmaktadır. En son olarak da “tekrar ağaç dikerek yeşillendirmek” gibi bir çözüm önerisinde bulunmaktadır. Kısacası Ö5, tüm ölçütleri “oldukça nitelikli” olarak yerine getirmiştir ve bu anlamda oldukça iyi bir örneği temsil etmektedir. Aşağıda Ö21'in çalışmasına yer verilmiştir.

Şekil 9. Ö21'in Etkinliğe İlişkin Cevabı

Metin: Arkadaşlar ormandaki yangını çıkardığım için hepinizden özür diliyorum. İnanın ben de yangını çıkardığım için üzüldüm. Olay böyle oldu: Ben ve ailem ormana mangal yakmaya gittik. Mangal yaktıktan sonra söndürüp eve döndük. Bir de baktım küçük kıvılcım ormanı yakmış. Üzülmeysin yanan ağaçların yerine yeni ağaçlar dikeceğim.

Ö21'in etkinlik ürünü de tıpkı diğer örnekte gibi “oldukça nitelikli” bir çalışma olarak kendini göstermektedir. Çünkü tüm ölçütleri yazısında ifade edebilmiştir; özür dileme, üzülmemelerini isteme ve yeni ağaçlar dikme gibi çözüm önerisinde de bulunarak. Öğrenciler en genelde etkinliğin kazanım paralelindeki amacına uygun ürünler geliştirerek farkındalık noktasında gelişmişlerdir. Ürün oluşturmadan başka, öğrenci ürünlerinin sergilendiği süreçte de birbirlerinin ürünlerini görerek/dinleyerek perspektiflerini de geliştirmişlerdir. Bu da akran öğrenmesi adına önemlidir.

Etkinlik 2: Slogan ve afiş oluşturma

Bu etkinlikte ise öğrencilerden içinde konu bağlamına uygun bir sloganın da olduğu afiş oluşturmaları istenmiştir. Bu çerçevede öğrencilere şu yönerge sunulmuştur: “Aşağıdaki alana öyle bir afiş hazırla ki insanlar doğayı koruması gerektiğini anlasınlar. Afişin üst kısmındaki alana sloganınızı yazmayı unutmayın”. Ayrıca öğrencilerden afiş ve sloganları açıklamaları da istenmiştir.

Öğrencilerin sınıfta gerçekleştirdikleri etkinlikler saptanan ölçütlere göre incelenmiş ve etkinliklerin niteliklerine ilişkin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda sergilenmiştir. Bu etkinliğin değerlendirilmesinde işe koşulan ölçütler, “sloganın içerdiği mesajın anlamlılığı”, “sloganın içerdiği mesajın yaratıcılığı”, “slogan ile çizilen resmin uyumu”, “sloganın açıklanmasında sunulan detaylar” olmuştur.

Tablo 2. Slogan afiş etkinliğinin analiz sonuçları

Çok Nitelikli	Nitelikli	Ortalama	Geliştirilmeli	Boş/ Anlamsız	Toplam öğrenci
9	16	5	-	3	33

Tablo 2’den de görüleceği üzere, öğrencilerin çok büyük bir bölümü “çok nitelikli” ve “nitelikli” olarak ürün oluşturmuşlardır. Aşağıda bu ürünlerden bazılarını yer verilmiştir.

Şekil 10. Ö13’ün oluşturduğu etkinlik

2-B) Afis ve sloganınızı açıklayınız.

Afis: Çocuk fidan dikip yeşillendirme yapıyor.
Slogan: Ateş yakmayıp fidan dikmek.

Şekil 11. Ö9'un oluşturduğu etkinlik

Ö13'ün çalışması için türettiği sloganı "Ağaçları Kesme Empati Kur, Sen Kesilsen Ne Hissedersin Düşün Dur" şeklinde ifade etmiştir. Bu slogan ile öğrenci hem empati kavramını sloganına eklememiş hem de karşısındakine "ne hissedeceğini" düşünmesini salık vermiştir. Bir anlamda bu öğrencinin derslerde altı çizilen "empati ve hissetme" kavramlarını çalışmasına transfer edebildiğini göstermektedir. İkinci çalışmada ise öğrenci, "Hangisini Seçerdin Sen" sorusunu slogan olarak seçmiş ardından da bir yeşilin doğanın var olduğu ve bir de doğanın yok edildiği resmi çizerek kişilere hangisini tercih edeceklerini sormuştur. Ö9 da "Ateş Yakma, Fidan Dikip Doğayı Korum" sloganını tercih etmiş ve fidan diken bir çocuğu resmetmiştir. Görüldüğü üzere, bu 3 öğrenci ilk kez gerçekleştirdikleri bir etkinlik olarak afiş hazırlama etkinliğinin temel amaçlarını yerine getirebilmişlerdir. Öğrencilerin büyük bölümü, ürün oluşturma üzerinden hem farkındalık geliştiriyor hem de oluşturdukları ürün üzerinden bir şey üretmenin keyfine de varabiliyorlar.

4.2. Öğrencilerin empati kavramına ilişkin ön ve son algı anketi sürecindeki değişimleri nasıldır?

Bu araştırma sorusu altında öğrencilerin ön ve son algı anketinde yer alan bazı sorulara verdikleri yanıtların analiz sonuçları sunulacaktır. Aşağıda öğrencilere ön ve son algı anketinde sorulan "Empati deyince aklınıza neler gelmektedir?" sorusunun analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilere Ön Ve Son Algı Anketinde Sorulan "Empati Deyince Aklınıza Neler Gelmektedir?" Sorusunun Analiz Sonuçları (N=33)

Çok Nitelikli		Nitelikli		Ortalama		Geliştirilmeli		Boş/Anlamsız		Toplam	
ÖA	SA	ÖA	SA	ÖA	SA	ÖA	SA	ÖA	SA	ÖA	SA
2	8	4	14	3	5	8	2	16	4	33	33

Tablo 3, ön ve son algı anketleri arasında, çok büyük olmasa da, oluşan farkları ortaya koymaktadır. Görüleceği üzere, öğrencilerin empati kavramına ilişkin algılamaları araştırma sürecinin sonucunda nicelik olarak belli bir oranda artmıştır. Görece kısa sayılabilecek bir zaman dilimi için bu sonucun yeterli olduğu düşünülmektedir. Uygulama öncesindeki ön algı anketinin sonuçları, öğrencilerin çok büyük bölümünün empati sözcüğünü yeterince anlamlandıramadıklarını ortaya koymaktadır. Nitekim ön algı anketinden alınan aşağıdaki 3 örnek bu durumu ortaya koymaktadır.

2-) Empati deyince aklınıza neler gelmektedir?

.Bir şey gelmiyor.....

Şekil 12. Öğrenci Cevap Örneği 1

Metin: Bir şey gelmiyor.

.Bilmiyorum... Ama şu olabilir... dost olmak gibi... bir şeydir galiba.

Şekil 13. Öğrenci Cevap Örneği 2

Metin: Bilmiyorum. Ama şu olabilir, dost olmak gibi bir şeydir galiba.

Yukarıdaki üç örnekte öğrenciler “(Aklıma) Bir şey gelmiyor”, “Empati bana değişik bir sözcük gibi geliyor” ile “Bilmiyorum ama şu olabilir dost olmak gibi bir şeydir galiba” yanıtlarını vermişlerdir. Çalışmaya katılan öğrencilerin büyük bölümü kavramı yeterince tanımamaktadır. Az sayıdaki öğrenci için ise tanım yapamasa da “iyi ilişkiler” ya da “iyi olmak” ile ilgili bir kavram olduğu noktasında bazı bilgi kırıntılarının varlığı görülmüştür. Buna karşılık aşağıdaki 3 örnek ise son algı anketinin sonuçlarından alınmıştır.

.Her hayvanın, ağaç ya da insanın yerine kendimizi koymak ve duygu ve düşüncelerimizi söylemek.

Şekil 14. Öğrenci Cevap Örneği 1

Metin: Her hayvanın, ağaç ya da insanın yerine kendimizi koymak ve duygu ve düşüncelerimizi söylemek.

..Empati...diyince aklıma güzel sözler, kibar olmak, iyimser olmak
gelmektedir.....

Şekil 15. Öğrenci Cevap Örneği 2

Metin: Empati deyince aklıma güzel sözler, kibar olmak, iyimser olmak gelmektedir.

Kendini birisinin yerine koyarak geliyor aklıma.....

Şekil 16. Öğrenci Cevap Örneği 3

Metin: Kendini birisinin yerine koymak geliyor aklıma.

Son algı anketi nitelik olarak farklılığını ortaya koymaktadır. Tanımda kullanılan kavramlar farklılaşmış görünmektedir. Sözelimi ilk örnekte, empatinin tüm canlılar için önemli ve geçerli olduğu vurgusu “her hayvanın, ağaç ya da insanın” denilerek ortaya konulmaktadır. İkinci örnekte kendini gösteren “güzel sözler, kibar olmak ve iyimser olmak” kavramları empatiyi başka şekilde tanımlamanın en güzel örnekleri arasında görülmelidir. Son algı anketinde ayrıca “Hangi olayları yaşadığınızda başkalarıyla empati kurarsınız?” sorusu da sorulmuştur. Bu soruya ilişkin analiz sonuçları Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Öğrencilere son algı anketinde sorulan “Hangi olayları yaşadığınızda başkalarıyla empati kurarsınız?” sorusunun analizi (n=33)

Empati gerektiren durumun adı	Cevap Sayısı
Aile ve yakın çevremler	11
Hayvanlarla	11
Zor durumda kalanlarla	9
Diğer kişilerle	5
Eşya paylaşımında	3
Duygu durumlarında	2
Toplam	41

Tablo 4, öğrencilerin “aileleri ve yakın çevreleri” başta olmak üzere “zor durumda kalan” ve “diğer kişilerle” de empati kurabileceklerini ifade ettiklerini ortaya koymaktadır. İnsanlardan başka “hayvanlar” da empati kurulacak diğer varlıklar olarak öğrencilerin zihinlerinde yer bulmuştur. Olay olarak da “eşya paylaşımı” ya da ağlamak gibi “duygu durumlarında” da empatinin gündeme geldiği anlaşılmaktadır. Bu dağılım öğrencilerin yakın çevrelerinden başlayarak diğer ve canlıları empati özneleri olarak gördüklerini göstermektedir. Yine “zor durumlar” ve “duygu durumları” da empatiyi gündeme getiren durumlar arasındadır. Aşağıda öğrencilerin verdikleri yazılı yanıt örneklerine yer verilmiştir.

a) O... ağladığında ilk ona sorarım neyin var?...
Dedeme konuşurken güzel sözlerle onu kırmayacak şekilde konuşuyorum.....

Şekil 17. Öğrenci Cevap Örneği 1

Metin: O ağladığında ilk ona sorarım, neyin var?

Metin: Dedeme konuşurken güzel sözlerle onu kırmayacak şekilde konuşuyorum.

a) Uzaktan tanıdığım bir arkadaşımın empati kurarım.
b) Uzaktan tanıdığım bir akrabamın empati kurarım..

Şekil 18. Öğrenci Cevap Örneği 2

Metin: Uzaktan tanıdığım bir arkadaşımın empati kurarım.

Metin: Uzaktan tanıdığım bir akrabamın empati kurarım.

Kardeşim ağlarken kendimi onun yerine koyarım..

Metin: Kardeşim ağlarken kendimi onun yerine koyarım.

Öğrenci ifadelerine göre “ağlamak” gibi olan zor durumlarda karşımızdakine “neyin var” diye sorarak da empati kurulur. Yine “dede” gibi aile yakını kişiler olabileceği gibi “uzaktan tanıdık” gibi kişilerle de empati kurulmalıdır. Bu arada empatinin “onun yerine koymak” olduğu ve “güzel sözler” ile “kırmayacak şekilde konuşmayı” içerdiği de öğrenciler tarafından anlaşılmiş görülmektedir. Buraya kadar ifade edilen veriler, öğrencilerin süreç içerisinde empati kavramını ve işlevini görece daha iyi bir biçimde anlamaya başladıklarını ortaya koymaktadır.

5. Sonuç ve Tartışma

5.1. Öğrencilerin görsel öykü empati öğretimi sürecinde oluşturdukları ürünlerin niteliği nasıldır?

Önceden de ifade edildiği üzere, görsel öykü ilk kez bu çalışma ile uygulama boyutuyla gündeme gelmektedir. “Aynı konuda çok sayıda görselin (fotoğraf, resim, karikatür, film gibi) bir araya getirilmesi ile sınıf ortamında uygulanması planlanan bu yaklaşım” (Kabapınar, 2019) ilk kez ilkökul 3. sınıf öğrencileri ile uygulamaya geçmiştir. Sınıf içi uygulama boyutu öğrencilerin büyük bölümünün görsellerden oluşan bu uygulamayı sevdiğini ve katılma çabası içerisine girdiğini göstermektedir. Özellikle ‘kendi ya da empatisini kurdukları varlıkların duygularını’ ve ardından ‘konuyla ilgili düşüncelerini’ gündeme getirmeleri öğrenciler için

farklı bir deneyim olmuştur. Bir başka ilginç boyut, öğrencilerin izlediği 140 yaşına dek büyüyen ağaç videosu olmuştur. 140 yaşındaki ağacın 30 dakikada yok olabileceğini düşünmeleri öğrencileri oldukça etkilemiştir. Öğrencilerin başlangıçta “huzur” içerisindeki ormanda olmayı hissetmeleri, ardından yangın içerisindeki itfaiyecilerin, ağaçların ve hayvanların durumunu hissetmeleri oldukça etkili olmuştur. Görsel öykü, öğrencilerin özellikle duygularını/duyuşsal becerilerini ön plana çıkarması boyutuyla farklıdır. Nitekim bu duygu irdelemeleri, yukarıda Bulgular kısmında görüleceği üzere, sınıf içindeki iletişim kesitlerinde de kendini tüm açıklığıyla ortaya koymaktadır. Ardından gerçekleştirilen “Facebook Duvarı” ile “slogan-afiş oluşturma” etkinliklerinde de öğrencilerin büyük bölümü amaca uygun ürünler ortaya koyabilmişlerdir. Etkinliklerde bazı zorlanan öğrenciler olsa da, bunun ilk deneyim olduğu düşünüldüğünde, normal karşılanmalıdır. Bu öğrencilerin hem sınıf içi tartışmalardan hem de sınıf içindeki arkadaşlarının ürün sergileme süreçlerinde akranlarından da etkilenecekleri/ öğrenecekleri öngörülmektedir. Özellikle bu konu temelinde gerçekleştirilebilecek ikinci ve üçüncü çalışmalar ile daha az katılım gösteren öğrencilerin de sürece daha etkin bir şekilde katılabilecekleri düşünülmektedir.

Bu çalışmadan başka gerçekleştirilen bir başka çalışmada da görsel öykü öğrenme süreci işlevsel olmuş, öğrenciler süreçten keyif almışlardır. Bundan başka katılımcı öğrencilerin büyük bölümünün empati becerisi gelişmiş ve bu beceriyi derste ve okul ortamındaki sosyal sorunların çözümünde de kullanmaya başladıkları görülmüştür. Bir kez daha ifade edilmelidir ki, empati becerisi gibi öncelikle duyuşsal ardından bilişsel becerilerin geliştirilmesini amaçlayan çalışmalar daha uzun süreli çalışmaları hedeflemelidir. Nitekim gerçekleştirilen eylem araştırması çalışmaları da bu sonucu teyit eder görünmektedir (Kabapınar, 2004; Coşkun Keskin, 2007; Kabapınar, Canpolat, Yazar, Karadayı, 2016; Yılmaz, 2019). Ancak bu çalışmadaki görece daha temel amaç görsel öykünün sınıfta yapılabilişliğini ortaya koymaktır.

5.2. Öğrencilerin empati kavramına ilişkin ön ve son algı anketi sürecindeki değişimleri nasıldır?

Bu çalışmada öğrencilerin çok büyük bir bölümü ön algı anketinde empatiyi tanımlama/açıklama noktasında zorlanmışlardır. Soyut bir kavram olması nedeniyle empati 3. sınıf öğrencileri için görece zor bir kavramdır. Nitekim iki konu (orman yangını ve çocuk hakları) ve 6 saat gibi görece kısa sayılabilecek bir öğrenme sürecinin ardından öğrencilerin empatiyi tanımlama/açıklama oranlarında görece bir değişim gerçekleşmiştir. Empatinin öğrencilere okullarda kazandırılma sürecinin görece uzun erimli çabalar gerektirdiği aşikârdır. Nitekim Doğanay (2019) tarafından gerçekleştirilen ve 6 kazanımdan oluşan görsel öykü temelindeki çalışmada bu değişim daha açık olarak görülmektedir. Kabapınar ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen ve sosyo-ekonomik olarak görece daha üst düzey olan bir okulu kapsayan daha uzun süreli bir çalışmadaki son algı anketindeki öğrencilerin empati tanımları ve örneklendirmeleri görece çok daha niteliklidir (Kabapınar, Canpolat, Yazar, Karadayı, 2016). Yine bir başka çalışma da 2. sınıf öğrencilerinin “resim çizimi yoluyla” empati sürecine girebildiklerini ve çalışmadan keyif aldıklarını ortaya koymaktadır (Kabapınar, 2004). Benzer şekilde Coşkun Keskin (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışma da Sosyal Bilgiler derslerinde gerçekleştirilmiş ve uzun süreçte öğrencilerin empati becerisinin geliştiğini ve çalışmadan keyif aldıklarını ortaya koymuştur. Eğitim sistemleri genellikle öğrencilerin bilişsel gelişimine odaklanmakta; bu bağlamda öğrencilerin özellikle ahlaki ve empati gibi duyuşsal becerilerine yoğunlaşan çalışmaların artması daha da önem kazanmaktadır. Hele hele toplumdaki gerginliklerin her geçen gün arttığı, kendi dışındaki diğer insanlara, canlılara ve doğaya karşı duyarsızlığın normalleştiği bugünkü yapıda.

Empati becerisini geliştirmeyi merkeze alan eylem araştırması desenine sahip araştırmaların daha da artması elzemdir. Bu anlamda Hayat Bilgisinin ötesinde, kimlik geliştiren diğer dersler olan Sosyal Bilgiler, Vatandaşlık ve İnsan Hakları, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi gibi derslerde de bu yöntemin devam ettirilmesi ya da geliştirilmesi oldukça önemlidir. Aynı paralelde Tarih ve İnkılap Tarihi gibi derslerde de özellikle “tarihsel empati becerisi”ne yönelik çalışmalar gerçekleştirilmesi ‘zaman içerisinde empati’ boyutuyla bu çalışmalardan farklılaşacaktır.

Kaynakça

- BEYHAN, A. (2013) "Eğitim Örgütlerinde Eylem Araştırması". *Bilgisayar ve Eğitim Araştırmaları Dergisi.*, (1) 2, s.s. 65-89.
- COŞKUN KESKİN, S. (2007) *Sosyal Bilgiler Derslerinde Empati Becerilerine Dayalı Öğretim Tekniklerinin Kullanılması* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul
- DEMİRTAŞ, V. Y., VURAL, D. E. (2015). Empati Becerisini Geliştirme Sürecinde Duyguları Tanımaya Yönelik Etkinlikler (Okul öncesi ve İlköğretim Düzeyinde). *Empatiyle Gelişmek Empatiyi Geliştirmek: Çocuk ve Empati*, (editör Y. Kabapınar), Ankara, PegemA
- DOĞANAY, T. (2019) *Hayat Bilgisi Derslerinde Görsel Öyküler Aracılığıyla Empatiyi Geliştirmek: Bir Eylem Araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- DÖKMEN, Ü. (1995) *İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul, Sistem Yayıncılık
- GÖÇER, A., TABAK, G., (2012). İlköğretim 5. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitaplarının Görsel Okuma Etkinlikleri Bağlamında İncelenmesi, *İlköğretim Online*, 11(3). <http://ilkogretim-online.org.tr/index.php/io/article/view/1488/1344>
- GÜNEŞ, F. (2013). "Görsel Okuma Eğitimi". *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 1-13.
- KABAPINAR, Y. (2004) "İlköğretimdeki Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Derslerinde Kullanılacak Bir Öğretim Etkinliği Olarak Resim Çizimi Yoluyla Empati", *Marmara Üniv. Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20, 85-100
- KABAPINAR, Y. (Ed.) (2015) *Empatiyle Gelişmek Empatiyi Geliştirmek: Çocuk ve Empati*, Ankara, PegemA
- KABAPINAR, Y., CANPOLAT, Y., YARAR, N., KARADAYI, S. (2016). Hayat Bilgisi Dersinde 'Sosyal Empati' Etkinliklerini Uygulamak: 'Ötekini Duyumsayarak Var Oluyorum'. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, (USBES Özel Sayı II), 1320-1338.
- KABAPINAR, Y., SAĞLAMGÖNCÜ, A. (2018) "Sosyal Bilgiler Derslerinde Değişim ve Sürekliliğin Algılanmasında Görsel Okumanın Etkililiği: Bir Eylem Araştırması", *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5 (9), 48-72
- KABAPINAR, Y. (2019) *Kuramdan Uygulamaya Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara, PegemA
- KARABAĞ, G. (2015) "Kuramdan Uygulamaya Tarihsel Empati", *Empatiyle Gelişmek, Empatiyi Geliştirmek: Çocuk ve Empati* (editör Y. Kabapınar), Ankara, PegemA
- KARABIYIK, E. Ü. (2005) *Hayat Bilgisi Ders Kitabı 2*, Evren Yayıncılık, Ankara
- Milli Eğitim Bakanlığı (2005) *İlkokul Hayat Bilgisi Öğretim Programı 1-3*, Ankara
- Milli Eğitim Bakanlığı (2017) *İlkokul Hayat Bilgisi Öğretim Programı 1-3*, Ankara
- ÖNDER, A. (2015). "Çocukta Empatinin Gelişimi", *Empatiyle Gelişmek Empatiyi Geliştirmek: Çocuk ve Empati*. (editör Y. Kabapınar), PegemA, Ankara,
- PALA, A. (2008). "Öğretmen Adaylarının Empati Kurma Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1)-23. Sayı, 13-23.
- SAĞLAMGÖNCÜ, A. (2016). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Ortamlarına Görsel Okumayı Eklemlenmek: Örnek Bir Uygulama*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- SANALAN, V. A., SÜLÜN A., ÇOBAN, T. A., (2007). "Görsel Okuryazarlık". *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, 33-47.

- TANRIVERDİ, B., APAK, Ö., (2013) “Görsel Okuryazarlık Üzerine Bir İçerik Analizi”. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 267-293.
- TAVŞANCIL, E., ASLAN, A., E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık
- ÜSTÜNDAĞ, Ş. (2015). Empati Bağlamında Çoklu Zekaya Yeniden Bakmak, *Empatiyle Gelişmek Empatiyi Geliştirmek: Çocuk ve Empati* (editör Y. Kabapınar), PegemA, Ankara
- YILDIRIM, A., ŞİMŞEK, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YILDIZ DEMİRTAŞ, V., EKİNCİ VURAL, D. (2015a) “Empati Becerisini Geliştirme Sürecinde Duyguları Tanımaya Yönelik Etkinlikler (Okul Öncesi ve İlkokul Düzeylerinde)”, *Empatiyle Gelişmek Empatiyi Geliştirmek: Çocuk ve Empati*, (editör: Y. Kabapınar), PegemA, Ankara
- YILDIZ DEMİRTAŞ, V. (2015b) “Empati Perspektifinden İşbirlikli Öğrenmeye Bakmak: İşbirlikli Öğrenme Sürecinde Empati”, *Empatiyle Gelişmek Empatiyi Geliştirmek: Çocuk ve Empati*, (editör: Y. Kabapınar), PegemA, Ankara
- YILMAZ, K. (2019) Hayat Bilgisi Dersi Öğrenme Ortamlarına Sosyal Empati Yaklaşımını Eklelemek: Bir Eylem Araştırması, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- YÜKSEL, A. (2004). “Empati Eğitim Programının İlköğretim Öğrencilerinin Empatik Becerilerine Etkisi”. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 341-354.